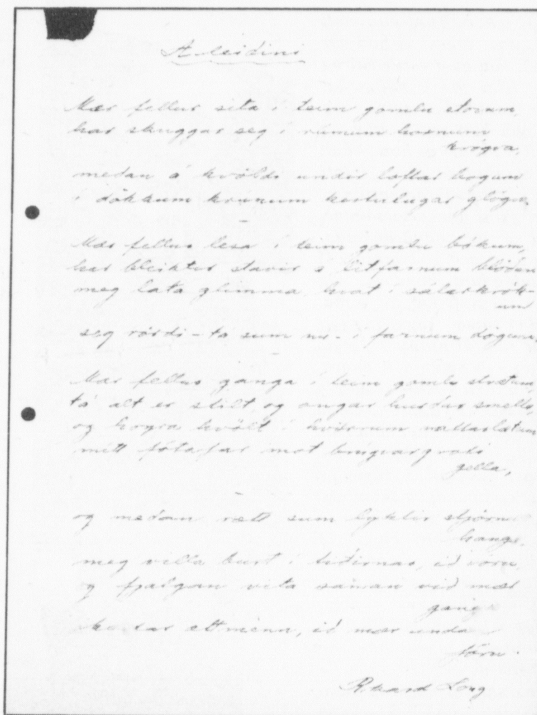

flogvit hava vorpið eitt gull-egg og fingið tað sjáldsama hugskot, at orðið »tann« ikki er nóg føroyskt og skal útruddast. Og síðani hava nakrir, tverri alt ov nógvir, av okkara skrivandi monnum, serliga yrkingarum, skjóttir sum teir ofta eru at eftirapa málsligum óvanum, av øllum alvi roynt at beina fyrri hesum umráðandi klipin-um. Ferð eftir ferð lesa vit í prosa og yrkingum »gamla konan fór raggandi upp grønna trappuna«, »hárleysi meksikumaðurin«, »í skitna ósanum« o.s.fr. Hetta er málsþilla, og tað við lit, málsþilla, ið so lættliga snikir seg inn í málið, tí so fá ansa eftir henni. Skaldsøgan hjá William Heinesen átti at itið »Teir glataðu spælmenningin«, ikki »Glataðu spælmenningin«. Hvi málsmiðirnar partu skulu gera av við »tann«, veit eg ikki. Men kanska er tað okkara gamli vinur, danahatrið, danofobin, sum aftur spøkir her. Orðið »tann« líkast av góðum grundum tí danska »den«.

Handrit av yrkingini »Á leiðini«. Rikard Long skrivur »lugar«, ikki »logar«. Av tí at vit í stavsetingini brúka »oa«, eru nógvar farin at siga »loa«, »noa«, »boa«. Tað gamla var »lua«, »nuu«, »buu«

»Hin«

Í summum førum slepst illa undan orðinum »tann«, í hvussu man so spennir seg út. Neyð lærir nakna konu at spinna, og her hava okkara hugagóðu málsligu klekingarhønur vorpið eitt tað mest eitrandi neyðareggið í føroyskari málsøgu: í staðin fyrri »tann« skulu vit, allastaðni har tað ber til, brúka orðið »hin«. Lat okkum hyggja gjøllari at hesum. Orðið »hin« hevur eitt serligt arbeiði, eina serliga funktión, í okkara máli. Vit brúka tað til at peika á ein mótsetning. Vit siga »henda torvan — hin torvan«, »hesin vegurin — hin vegurin«. Viðhvørt brúka vit orðið í staðin fyrri »tann«, og í nøkrum føstum vendingum verður tað eisini brúkt (»hin gamli«), men høvuðsreglan er, sum áðurnevnt, at orðið verður brúkt sum mótsetningur til »hesin«. Men hoyr, hvat krotusmiðirnar ætla at fáa okkum at siga: *hin* djarvi og frælslynti Nöls-oyarpáll stigur treystliga... í fleiri orðir er hann *hin* fyrsti føroyingur... sum *hin* mótaði maður...han er *hin* fyrsta fyrirboðan...hann er meistari í *hinum* miskunnarleysa spotti.... Eg havi tikið hesi dømini úr bókini »Danmark og Føroyar«, sum J. H. W. Poulsen hevur umsett úr donskum. Henda bók er eitt tað besta dømið um, hvussu ætlanin er at læra okkum eitt nýtt mál og oyðileggja føroyskt bygdamál. At kalla allastaðni, har tað ber til, er orðið »tann« trokað burtur. Hetta, við einum bresti at útrudda »tann« og samstundis beina

fyrri tí serligu merking, sum »hin« hevur í føroyskum, man vera tað frekasta álopið á okkara mál í nýggjari tíð. Far út á bygd og vita, um tú hoyrir fólk siga »í hinum mikla brimi knústist báturin« ella »í hini miklu manna-múgvu sá eg Janus standa«.

Miðalsøgn

Vit hava í føroyskum eitt stuttligt og í mangar mátar hent málsnið, nevniliga endingina -st, sum vit annaðhvørt skoyta upp í sagnorð, so at tey fáa nýggjan týðning ella brúka til at gera nýggj sagnorð við. Henda endingin er ein leivd av orðinum »seg« — skipa seg = skipast, kyssa seg = kyssast. Hetta sniðið rópast á latíni medium, á føroyskum miðalsøgn. Miðalsøgnin er eitt ótrúliga hent amboð í føroyskum. Hon kann brúkast til at fortelja um nakað, sum hendir millum tveir ella fleiri persónar — vit heilsast. Hetta er tann sínámillum, ella, á latíni, reflexiva, nýtslan av miðalsøgnini. Miðalsøgnin kann eisini brúkast til at fortelja um nakað, sum er møgult ella ómögult — »hann flættast ikki við«, »hasin steinurin klývist ikki« te. tað ber ikki til at klúgva hann. Fyrri tað triðja er tað vanligt á mergjaðum bygdamáli at brúka miðalsøgnina í staðin fyrri tað, sum grammatikarar kalla 2. lýsingarhátt — »núðva hetta fremmanda, skuldi þúrin sláast« í staðin fyrri »nú skuldi þúrin verða

sligin«. Miðalsøgnin er ein gripur í føroyskum, sjáldsom og verd at hjúkla um, tí at hon í okkara máli hevur nakrar funktiónir, sum hon ikki hevur í øðrum málum. Men hon hevur ein feil — hon finst eisini í donskum! Av hesi orsök hava okkara mál-pávar eisini lagt hond á hana og alt teir orka roynt at beina fyrri henni. Í staðin fyrri at siga, á ramligum bygdamáli, »nú skal torvið skerast«, skulu vit nú, eftir latinskari og týskari eftiraping, siga »nú skal torvið verða skotið«. Longu í »Úrvalsriti« hjá M. A. Winther siggja vit, um vit samanbera ta fyrstu lúkaðu útgávuna við tekstin, sum hann upprunaliga var, hvussu tað fleiri ferðir hevur lukkað teimum málsligu ókønu málreinsarunum at pilka miðalsagnirnar burtur úr tí frálíka sandsmálinum hjá M. A. Winther.

»Hjá«

Tá ið vit skulu fortelja, at onkur eigur okkurt, brúka vit á latíni, donskum, týskum og í islenskum tað málsniðið, sum vit kalla hvørsfall — »Oles bád«. Her hava vit á føroyskum tveir møguleikar. Vit kunnu siga Ólasa bátur ella báturin hjá Óla. Men báðar hesar møguleikar vrak-aðu málsmiðirnar. Tað skuldi eita »bátur Óla«. Um tað eydnast málpávinum at nóðva hetta fremmanda, stírvna hvørsfallið inn í føroyskt, gera teir tvær mis-

gerðir: 1) teir beina fyrri tí gomlu føroysku hvørsfals-endingini -sa, sum hevur fastan sess í okkara máli, og 2) teir broyta raðfylgjuna í hesi orðasamansetingini, so hon verður týsk ella islensk. Men hetta er ikki alt. Tí vit hava ein annan møguleika í føroyskum. Vit kunnu, sum áðurnevnt, siga »báturin hjá Óla«. Orðið »hjá«, brúkt uppá henda mátan, kalla vit eina fyrisetning. Fyrisetningin »hjá« er eitt tað vakrasta og hentasta orðið í okkara máli, og er við til at gera føroyskt til eitt eyðkent mál. Tí hóast okkara mál líkast islenskum, týskum og latíni í tí, at tað hevur föll, »bátur, bát, báti, báts«, er tað ólíkt hesum málunum í tí, at tað síðsta fallið, hvørsfallið (»báts«), at kalla er burturdottið og næstan bara verður brúkt í samansetingum (»bátsskipan«) og í skaldamáli, og í tí, at vit í staðin fyrri brúka fyrisetningar. Føroyskt er við øðrum orðum, sum franskt og enskt, eitt fyrisetningarmál. Hetta, at okkara mál er eitt fyrisetningarmál, er tað, sum ger føroyskt til føroyskt, gevur tí ein serligan dám og ger tað til eitt sjáldsamt, kanska einstandandi, fyrir-bridgi í tí indoeuropeisku máláttini.

Heildarorð

Lat meg bert nevna eitt dømi aftrat. Eitt, sum eyðkennir okkara mál og ger tað ramligt og vakurt, er, at vit brúka nógvar heildarorð, te. orð, sum hava eintalsform, men fleirtalstýðning. Vit siga t.d. »har er nógvar fuglur«. Men eisini hetta eyðkennið, brúkið av heildarorðum, er farið at ridla í føroyskum. Eg kundi t.d. hugsað mær, at Christi-an Matras, sum er ein sjáldsama skaldaborin, men nóg so fornu umsetari, hevði kallað »Blæsende Bry« »Degningsvindur«, »Vindar« siga vit bara í ævintýrunum, har talan er um tær fyrra ættirnar. Annars, ikki minst sum her í fluttari merking, siga vit »vindur«.

Lænt orð

Vit hava, við øðrum orðum, so undarligt tað kann ljóða í oyrunum á útlandskt avlag-aðum málsmiðum, eitt eyðkent mál í Føroyum. Hetta málið er ikki danskt. Tað er heldur ikki islenskt. Hetta málið er føroyskt. Vit hoyra hetta málið, tá vit lurta eftir, hvussu fólk snakka. Vit hoyra tað í Sumba. Ella á Sandi. Ella við Gjógv. Vit kenna ikki hetta málið aftur í teimum bókunum, sum verða skrivaðar ella umsettar úti á Setrinum. Okkara mál líkast donskum í tí, at tað av góðum, søguligum grundum hevur lænt eina rúgvu av

orðum haðani. Stundin man vera komin til at halda uppat at halda, at hetta er ein missur. Tað ber tvørturímóti væl til at hugsa sær hetta sum ein fyrimun. Tey donsku lániorðini gera málið rikari, smidligari, meira nýanserað. Hetta málið líkast islenskum í bending, men ikki í syntaksi, og tað hevur einki vakstrarsamband við islenskt.

Málið: ein harpa

Samantikið kunnu vit siga, at eitt mál ikki er eitt mekanískt, men eitt musiskt fyrir-bridgi. Tað líkast ikki eini maskinu. Tað líkast eini hørp. Sum øll hini symbol-systemini, sum mannaheilin hevur skapt, so vit kunna fata og koma á tal við hvønn annan um tað, sum er uttan um okkum, og tað, sum er inni í okkum, um alheimin og mannahjartað, sum eitt nú tónleikur og málningalist, er hetta amboðið bæði fløkt, nýanserað og smidligt. Tær lógir, sum stýra málinum, eru ofta so fløktar, og tær nýansur, sum eru fjarðar í tí, so finar, at tær ikki kunnu fangast við orðum. Mannaheilin er jú, sum vit vita, heimsins finasti komputari og nakað væl aftrat, og tí fylgja børnini, longu tá tey eru 3 ára gomlu, teimum fløktu reglum, sum málið er skipað eftir, uttan at vita av tí. Tey hava ikki brúk fyrri eini mállæru. Tað høvdu føroyingar heldur ikki fyrr. Mállæran bleiv neyðug, tá vit fingur skriftmál og skúla.

Setur-speak

Teir málfrøðingar, sum eru settir til at røkja okkara máli, mugu tí arbeiða við sama varsemi, somu virðing og sama musiska hegni sum hørpuláarin. At nóðva ein stírvna, mekaniska og grova mállæra niður yvir málið er nakað sum at fiska við ov grovum meskum, ella sum at seta ein mann, sum er lærdur til at passa panelbrettið á eini brøyt, til at undirvísa í klaverspæli! Men tað er nettup tað, vit hava gjørt í Føroyum. Og tað er verri enn so. Tí eitt er, at mállæran er ov grov og ov greflig. Eitt annað er, at ein stórur partur av teimum reglum, sum okkara málmenning júka niður í okkum, eru beinleiðis skeivar. Við at leggja størsta dentin á orðini og gloyma syntaksin (tað tykist, sum nógvir av teimum ikki vita, hvat syntaksur er), við at pilka við orðini *hin* og *tann*, við at beina fyrri miðalsøgnini, við at sprongja tølseg-ina, stutt sagt, við at fonglast við klipini, sum halda okkara máli uppi, sum geva tí ein serligan dám og ein serligan melodi, skapa okk-